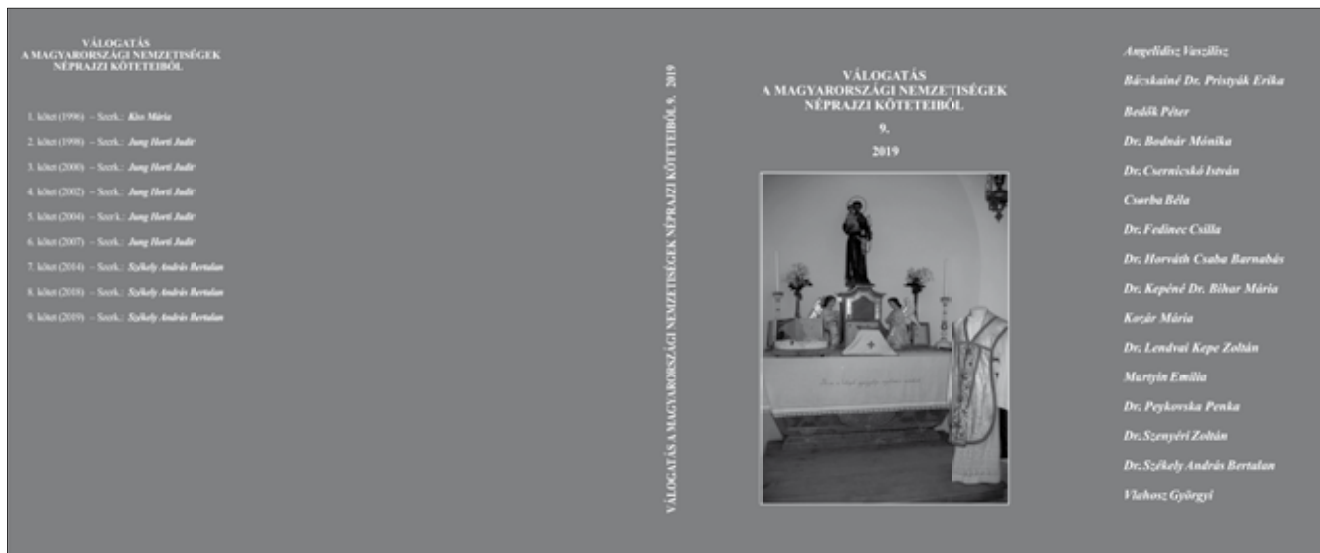

Egy köszöntőkönyv margójára

A Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya elnöki tisztét 2004 óta betöltő **dr. Horváth Sándor** – aki a negyvenkét éve a Társaság tagja – 2019-ben érte el a hatvanadik életévét. **M. Kozár Mária** néprajzkutató ötlete nyomán ebből az alkalomból köszöntőkönyvet készítettek, amelyet a hazai nemzetiségek döntő többségével foglalkozó – zömmel az adott nemzetiségekhez tartozó vagy anyaországi – szakemberek összefogásával, 2020 februárjában az Országos Idegennyelvű Könyvtárban nyújtanak át az ünnepeltnek.

Horváth Sándor sokoldalú munkásságát – azon belül a néprajzi és kultúrtörténeti kutatásban, a felsőoktatásban, a nemzetiségi, regionális és keresztény civil közéletben, a határokon átnyúló kapcsolatokban, a honismereti mozgalomban, a sajtóban, de különösen a muzeológia területén folytatott tevékenységét – M. Kozár Mária, a Szlovén Tudományos és Kulturális Akadémia egyetlen hazai szlovén tagja mutatja be a kötetben. Az ünnepelt munkásságának nagy része múzeumi gyűjteményekhez kötődik. Muzeológusként, osztályvezetőként, igazgatóként dolgozott több múzeumban. Egy évtizedig a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságán megyei múzeumigazgatóként, jelenleg a szombathelyi Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum néprajzos főmuzeológusa, a Néprajztudományi Osztály osztályvezetője és a Vasi Skanzen intézményvezetője több, mint harminc éves szakmai tapasztalattal. Képesítése szerint néprajzkutató, szerb-horvát nyelv- és irodalomtanár, teológus-egyház-történész. Kutatási területe a magyarországi horvátok néprajza és története, a népi vallásosság, Nyugat-Magyarország néprajza és művelődéstörténete.

Dr. Horváth Sándor a Pro Ethnographia Minoritatum kitüntetés átvétele után, Eperjessy Ernő, Deáky Zita és Begovác Zsófia társaságában (2011)

Angelidisz Vaszilisz és Vlahosz Györgyi az általuk vezetett A Görög Kultúráért Alapítvány, a magyarországi görög örökség megőrzéséért végzett munkáját foglalja össze. Az Alapítvány közel két évtizedes fennállása alatt számos rendezvénnyel, kiadvánnyal büszkélkedhet, amelyek igen szűkös pályázati, illetve önkormányzati támogatással, ellenben rend-

Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi köteteiből 9.

Szerk.: Székely András Bertalan. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2019., 214 oldal

kívül sok önkéntes munkával jöttek létre. Koncertek, táncelőadások, filmbemutatók, nyelviskola indítása jelzik az út első állomásait, amelyeket azután az *Agora* görög kisebbségi kulturális folyóirat elindítása, irodalmi estek, könyvkiadás követtek. Mindvégig a magyar és a görög kultúra szellemi összetartozásának képviselője, közös jellemzőinek felmutatása volt a céljuk. Éppen ezért tudományos gyűjtőmunkát és kiállítási tevékenységet is folytatnak.

Bácskainé dr. Pristtyák Erika geográfus, a Nyíregyházi Egyetem docense a nyíregyházi tírpiátság hagyományával és jelenkori értékteremtésével foglalkozik. A XVIII. század közepi újratelepítés során ide érkező tót ajkú, evangélikus vallású, a bokortanyákat kialakító népesség leszármazottai napjainkra érték el, hogy identitástudatuk helyreállt, melynek köszönhetően a hagyományápolással is törődnek. A tanyák fejlődésében több szakasz figyelhető meg: A megtelepedés évtizedei és küzdelem a protestáns templomért (1753-1803), a bokortanyák megerősödése az iskolaalapításokkal 1865-ig, dinamikus fejlődésük az 1910-es évekig, majd a háborús évek utáni legmagasabb népességszám 1960-as években történt eléréséig. Hanyatlásuk az országos településpolitikának, az urbanizációs folyamatoknak, a falu- és tanyasorvasztásnak is betudható. 1990-re a lassan elnéptelenedő, az iskolák teljes megszűnését elősegítő infrastrukturális elmaradás már nem tűnt behozhatóknak.

A rendszerváltás időszaka után megkésve, egy évtizedes megtorpanással indultak meg a körökben is a változások. Agrárgazdasági és társadalmi megújulás figyelhető meg. Tanulmányában a tírpiák szlovák identitású szakember napjaink szuburbanizációs és hagyomány-újraélesztő folyamatát vizsgálja.

Bedők Péter történész a vallás és identitás összefonódását vizsgálja a XIX-XX. századi Muraközben. A protestantizmus rövid térhódítását és a helyi földesurak katolizálását követően (1623, Zrínyi V. György) Légrád kivételével a teljes Muraköz katolikus többségűvé vált. Muraköz (Međimurje) a zágrábi püspökséghez (1852-től érsekség), azon belül pedig a bekcsényi főesperességhez tartozott. A nacionalizmus késő XVIII. századi megjelenését követően alapvető problémává vált, hogy az etnikailag majdhogynem teljesen homogén muraközi horvátság egyáltalán nem ismerte a magyar nyelvet, miközben közigazgatásilag a szűkebben értelmezett Magyar Királysághoz, azon belül is Zala vármegyéhez tartozott. Az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharcot követően a terület 1861-ig Horvátországhoz került, akkor azonban visszakerült Magyarországhoz.

A következő évszázadban az egyházigazgatási vita, különböző erősséggel folytatódott egészen az első világháborúig. A dualizmus kori magyar asszimilációs törekvésekkel szembeni legnagyobb ellenállást a muraközi horvát papok képviselték. Ők jelentős társadalmi szerepet tölthettek be az értelmiségi réteg hiányával küszködő helyi horvát közösségek életében, és erőteljesen felléptek a magyarosítás el-

len. A területet soha sem sikerült egyházigazgatásilag Magyarországhoz csatolni, a katolicizmus és a horvát nemzeti identitás összefonódott a Muraközben.

Dr. Bodnár Mónika néprajzos-muzeológus egy elnéptelenedő ruszin falu, Tornabarakony szakrális emlékeit veszi górcső alá. Tornabarakony a történeti Torna megye egyik kihálófélben levő helysége. Korábbi elnéptelenedését követően a XVII-XVIII. században görögkatolikus vallású ruszin telepések népesítették be. A falu rövid történetének ismertetését követően a helyi templom és szakrális kismemlékek (keresztek, emléktábla, emlékmű, szobor, kápolna, a mezei oltár) kerülnek bemutatásra.

A falu a XVIII. században minden bizonnyal fatemplommal rendelkezett. A ma is álló görögkatolikus kőtemplom 1869-ben épült, felszentelése 1870. január 13-án történt. Ikonosztázt azonban csak bő száz évvel később, 1979-ben készítettek. A szakrális kismemlékek átlagéletkora mintegy 100 év, a legidősebb még a XVIII. századból származik, a legfiatalabbat 2013-ban állította a közösség. Többségüket többször felújították, újjáépítették az elmúlt évtizedek, évszázadok során. Ezek egyenkénti története a település történetének szerves része.

Dr. Cserniczkó István beregszászi nyelvészprofesszor és történész kutatótársa, *dr. Fedinec Csilla* az ukrán-ruszin paradigma egy szeletét: a helyesírás kérdéskörét járja körül. A XIX. század második felében a Kárpátok két oldalán, azaz Magyarország északkeleti részén, illetve Galícia területén párhuzamosan ment végbe a nemzeti ébredés a ruszin (latinos változatban: rutén) lakosság körében. Az első esetben a többi Magyarországon honos kisebbséghez képest megkésve nemzeti ébredésről beszélünk, amely nem lépett ki a magyar történeti tér és kultúrkör kereteiből, megőrizve egy archaikus nyelvállapotot. A második esetben központi gondolattá vált az önálló államiság megteremtése. Ennek a politikai követelésnek megfogalmazói ukránként azonosították magukat, s a nemzet- és államépítés egyik legfontosabb építőkövévé – a hasonló európai példákhoz megfelelően – a sztenderd nyelv kodifikálását emelték. Az ukrán eszme fokozatosan államteremtő kohéziós erővé vált, a ruszin peremterületek pedig a szomszédos népek asszimilációs bázisává. A perem-központ paradigma nyelvi, nyelvpolitikai szempontú elemzése a szerzők tanulmányának tárgya. A nyelvhatár mind a mai napig nem azonos az államhatárokkal, így a jelenben is időszzerű kérdést feszegetnek.

Csorba Béla irodalmár és néprajzkutató, az Újvidéki Egyetem oktatója *Kossuth Šumadiában* címmel a szerbiai városban valójában nem járt magyar forradalmár politikusról az ott élők körében megmaradt képzeteket villantja fel. Kossuth Lajos személye meglepően mély nyomokat hagyott a szerb nép képzeletvilágában. A Magyarország kormányzójának menekülésével kapcsolatos történetek még a közelmúltban is érdeklődésre tarthatnak számot a szélesebb közvéleményben. Annak ellenére, hogy

Kossuth sohasem járt Szerbiában. Az országhatárt Orsovánál lépte át, mind magát, mind kíséretét a török katonaság védelmére bízva, mégis máig tartja magát a vélekedés a magyar szabadságharc vezérének állítólagos šumadiai rejtőzködéséről. A délvidéki Temerinben élő szakember szerb és magyar nyelvű közlések alapján elemzi az ezzel kapcsolatos kortársi és újabb kori vélekedéseket.

Dr. Horváth Csaba Barnabás történész, politológus és keletkutató a legújabb kutatásait teszi közzé a magyar őstörténet interetnikus vonatkozásairól. Egy ausztrál szakfolyóiratban a közelmúltban angol nyelven megjelent tanulmánya alapján – röviden összefoglalja a finnugor nyelvek eredete kapcsán megfogalmazott következtetéseit, és a szkíta kultúrára, valamint a magyarság eredetére vonatkozóan ebből következő megállapításokat. A tanulmány a legfrissebb genetikai adatokat a régészeti és nyelvészeti adatokkal kombinálva igyekszik meghatározni az uráli nyelvcsalád földrajzi eredetét. Végeredményben azonban nemcsak az uráli nyelvcsaládot illetően jutott az eddigi elképzelésektől lényegesen eltérő következtetésekre: a magyarság eredete kapcsán is meglepő foratókönyv kezd kirajzolni.

Dr. Kepéné Dr. Bihar Mária és *dr. Lendvai Kepe Zoltán* szlovéniai néprajzkutatók a két nép közös értékei szempontjából mutatja be az alsólendvai Népúj-ságban megjelent cikksorozatukat. A tanulmány az újságírás és a néprajztudomány a szlovéniai magyarság körében megvalósult több évtizedes szoros együttműködésének egyik megjelenési formájára összpontosít. A szerzőknek a szlovéniai magyarság egyetlen sajtótermékében, a Népúj-ságban 2017 és 2018 között megjelent néprajzi ismeretterjesztő cikksorozatából válogat néhány írást, melyek a szlovén és magyar kultúra összefonódására mutatnak rá. A szerzőpárosnak az elmúlt tizenhét esztendőben több mint hatszáz tudományos-ismeretterjesztő írása jelent meg a lapban. A 2016 januárjától útjára indult Magyar Értékek Tárháza című rovat első két évadát a hungarikumoknak szentelték, az utolsó, 2018-as évadában pedig azokat a személyeket, kultúrtörténeti értékeket mutatták be, akik, illetve amelyek a magyar és a szlovén nemzet közötti interetnikus kapcsolat gyümölcsei.

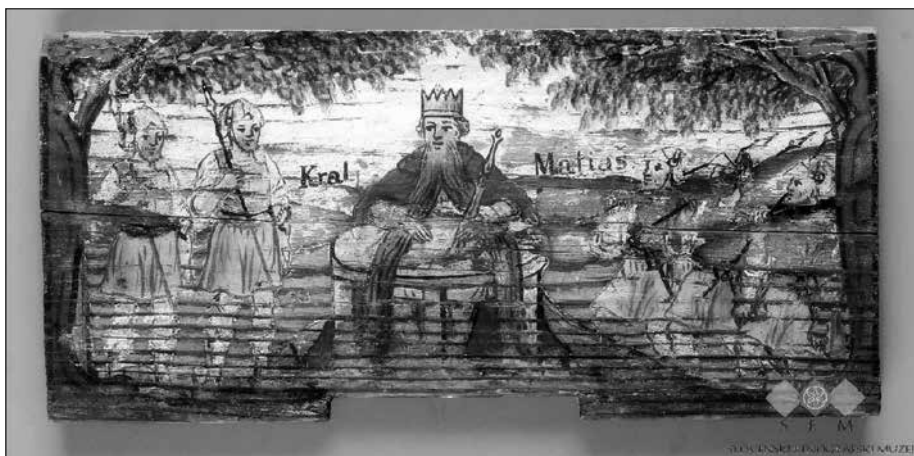
Martyin Emília hazai román néprajzkutató a karácsonyi kolindálás népszokásával foglalkozik a magyarországi románok körében. A naptári ünnepek különböző történeti korokból származó szokásokat, rítusokat, hiedelmeket foglalnak magukban. Az időjárás, a vegetáció változásához, a mezőgazdaság munkafázisaihoz kapcsolódó kereszténység előtti ünnepek hagyományaira ráakódtak a keresztény egyházi ünnepek, így egy-egy ünnep hagyományanyaga egyaránt tartalmaz ősi világi és vallásos elemeket.

Ezek közé sorolhatjuk a kolindálást, a románok legelterjedtebb és legkomplexebb szokását is, mely Románia szerte ma is élő hagyomány vagy eredeti, vagy a hagyományörző együttesek által újjáélesztett formájában. A magyarországi románok településein a vallásos tartalmú kolindák maradtak meg leginkább. Ennek magyarázata lehet, hogy a szokás visszaszorulása után a karácsony előtti kisbőjt időszakában ezeket még napjainkban is éneklék a templomi szertartások keretében.

Dr. Peykovska Penka néprajzkutató, a Bolgár Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének kutatója a magyarországi bolgár kertek és kertészek viszonyait tanulmányozta az 1930-as években. A bolgárkertészek XX. századi bevándorlása Magyarországra Bulgária szempontjából a legfontosabb nemzetközi gazdasági migrációk közé tartozik. Annak ellenére, hogy mint emberi erőforrás a külföldi állampolgárok munkaereje általában nem játszott fontos szerepet a korabeli magyar gazdaságban. A keresőknek csak egy százalékát jelentették – ennél

**Karácsonyi kolindálók
Pusztaszentlászlóan napjainkban**
(Martyin Emília felvétele)

**Mátyás király emléke
a szlovén néphagyományban**
(népi fafestmény)

nagyobb volt az arányuk, felülreprezentáltak voltak a napszámosok, kereskedők, iparosok és cselédek között (2%). 1930-ban a bolgárkertészek koncentrációs mutatója viszont a kertészet gazdasági ágazatában az összes foglalkoztatott 10,6 %-át tette ki.

A tanulmány vizsgálja a bolgárkertészkedés fejlődését Magyarországon az adott időszakban, miután a gabona világgiazi árának zuhanása közvetve lendületet adott a zöldségtermesztés fejlődésének. Az elemzés tárgyát a magyarországi bolgárkertészek munkavállalási engedélyei képezik. Az ilyen jellegű források fényt derítenek a bolgárkertészet magyarországi területi megoszlására, az egyes települések kertjeinek pontos elhelyezkedésére, méretükre, a magyar munkavállalóknak a bolgárkertészkedésben való részvételére. Ezek mellett rámutat a bolgár rendszerű magyar kertek, valamint az azokban dolgozó bolgárkertészek létszámára, társadalmi szerkezetére, migrációjuk kiindulópontjaira, arra hogy milyen módon vándoroltak be, hogyan szervezték munkájukat. A fent említett forrásokból származó információ tanulmányozása alapján pontosítja, hogy mekkora volt a bolgárkertészkedés aránya és jelentősége Magyarországon a két háború közötti időszakban.

Dr. Szenyéri Zoltán történész, kutatótanár a Dombóvár környéki települések német nemzetiségű lakosságának létszámváltozását vizsgálta. Tizennégy helység németiségének 1949-2011 közötti lélekszámát tekintette át. A tolnai németiség térségbeli megmaradását elősegítette, hogy tömbszerűen helyezkedett el. A németek elleni megtorlás első hulláma 1944-1945 fordulóján, ezrek Szovjetunióba hurcolása volt. Az 1945. május 14-én megtartott pártközi értekezleten döntöttek a minél szélesebb körű kiszállításukról. Természetesen az 1945 augusztusában megtartott potsdami konferencia németeket érintő határozatai is kellett ahhoz, hogy a tragédia kiteljesedjen. A kitelepítettek létszámát nehéz megállapítani, hiszen nem mindenhol maradtak fenn egyértelmű dokumentumok. Az 1949-1980 közötti népszámlálásokon mindig jóval kevesebben vallották magukat német nemzetiségűnek, mint amennyit a kutatók és a mindenkor kormányzat sejtettek. 1990-re a régi félelmeknek meg kellett szűnniük a németiség körében, de a hivatalos felmérés eredményei nem ennek ellenére mutattak lényeges növekedést. 2001-2011 között a bevallási hajlandóság összességében Dombóvár környékén is jelentősen nőtt, amit a kutatók sokféle képp értelmeznek.

Dr. Székely András Bertalan művelődésszociológus, nemzetiségkutató a vallás és a hazafiság folyamatosságáról értekezik az erdélyi magyarörmények önazonosságával összefüggésben. Középkori előzmények után a hagyomány szerint 1672-ben Moldvából és Galíciából érkezett az általuk jól ismert szorosokon az első nagyobb örmény csoport Erdélybe, amelyet többéves folyamatként kell értelmeznünk. Apafi Mihály fejedelem jó szívvel fogadta, majd Besztercén, Gyergyószentmiklóson, Csíkszépvízen,

A csíkszépvízi örmény temető (Sz. Opre Mária felvétele)

Görgényszentimrén, Petelén, Marosfelfaluban, Kantán, valamint saját ebesfalvi birtokán letelepítette őket. 1680-ban olyan privilegiális szabadságlevelet adott nekik, hogy bizonyos gazdasági szolgáltatások ellentételezéseként egész Erdélyben szabadon folytathattak kereskedést. Sokan közülük egyszerre voltak iparosok és kereskedők. Az örmények saját *companiáját* az autonómia sajátos formájaként kell értelmeznünk. Később az általuk kiépített Szamosújvár és Erzsébetváros vált még jelentős központjukká.

A következő évszázadokban kibővültek a csoportjogaik: a XIX. századtól már választójoggal rendelkeztek, képviselőik voltak az erdélyi országgyűlésben, és közigazgatási állásokat is betölthettek, birtokokat vásárolhattak. Jelentős közéleti, katonai és kulturális, tudományos személyiségeket adtak az országnak. Oly mértékben beilleszkedtek, integrálódtak az erdélyi, majd a magyarországi társadalomba, hogy azzal teljes mértékben azonosulni tudtak úgy, hogy az identitásukban máig egyidejűleg van jelen az örmény származás és a magyarsághoz tartozás tudata. A szerző a tanulmányában a táj és az örmény katolikus vallás összefüggéseinek vizsgálata során, e nép hitbéli szilárdsága és magyar patriotizmusa egymást erősítő tényeit fejt ki.

A vázolt tematika jól szemlélteti, hogy a néprajz mellett a különböző társadiszciplinák szakemberei a maguk sajátos szemléletével erősíthetik a nemzetiségstudományt. A Horváth Sándor tiszteletére összeállított könyv írásainak gyakorlatilag mindegyike új, ez alkalomra készült dolgozat, így a hagyomány szerint, a válogatáskötet nevet megtartva – nem először – eredeti alkotásokkal gazdagítja hazai kisebbségkutatókat. A kiadványt „A magyarországi nemzetiségek néprajza” sorozatot kilencedik éve főszerkesztőként is jegyző Székely András Bertalan szerkesztette. Köszönet a megvalósítás lehetőségéért a tizenhat szerzőnek, a támogató *Miniszterelnökségnek*, az ötletgazda, egyben szaklektor M. Kozár Mária-nak, a műszaki szerkesztő Máté Györgynek, a fordító Gergely Eszternek és a kötetet magas színvonalon kivitelező debreceni Kapitális Nyomdának.